

Інститут наукового прогнозування
кафедра економічної теорії
Львівської комерційної академії
Кримський інститут економіки та
господарського права (Севастопольська філія)
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського Національного торговельно-економічного
університету
Хмельницький торговельно-економічний інститут
Поволзький інститут управління ім. П. А. Столипіна
Асоціація „Аналітикум”
Українське товариство російської культури «Русь»
ЦМНС, видавництво «ТК Меганом»

СУЧАСНІСТЬ. НАУКА. ЧАС. ВЗАЄМОДІЯ ТА ВЗАЄМОВПЛИВ

Матеріали XII
Міжнародної наукової
інтернет-конференції
17 – 19 листопада 2015 року

Київ 2015

Організатори:

Інститут наукового прогнозування (м. Київ)
 кафедра економічної теорії Львівської
 комерційної академії
 кафедра суспільно-політичних наук Вінницького
 національного технічного університету
 кафедра філософських та соціальних наук
 Чернівецького торговельно-економічного
 інституту Київського Національного торговельно-
 економічного університету
 Інститут реклами (м. Київ)
 Кримський інститут економіки та господарського
 права (Севастопольська філія)
 Громадська організація "Асоціація "Аналітум"
 (м. Вінниця)
 Міжнародне товариство прав людини (Українська
 секція)
 Українське товариство російської культури "Русь"
 Центр міжнародного наукового співробітництва,
 видавництва «ТК Меганом»
 Science Index * Збірник включено до
 наукометричної бази даних
 «Російський індекс наукового цитування» («РІНЦ
 SCIENCE INDEX»)
 Ліцензійний договір № 776-07/2013К
 від 26.07.2013
 Офіційний сайт
<http://www.int-konf.org>

Founder:

Institute of Scientific Forecasting (Kyiv)
 Department of Economics, Lviv Academy
 of Commerce
 Department of social and political sciences,
 Vinnytsia National Technical University
 Department of Philosophy and Social
 Sciences Chernivtsi Trade and Economics
 Institute Kyiv National Trade and Economic
 University
 Universities' Institute of Advertising (Kyiv)
 Crimean Institute of Economics and
 Commercial Law (Sevastopol branch)
 NGO "Association "Analitkum" (Vinnytsia)
 International Society for Human Rights
 (Ukrainian section)
 Ukrainian Society of Russian Culture "Rus"
 Center for International Scientific
 Cooperation, publishing "TK Meganom"
 Registered by «РІНЦ
 SCIENCE INDEX»

російський індекс
 наукового цитування
 Science Index *

Registration Certificate № 776-07/2013К
 dated 26.07.2013
 Official site
<http://www.int-konf.org>

Привітання:

Вішнівчин Г. І., доктор економічних наук
 Бабенко А. Г., доктор економічних наук
 Корніснюк В. О., доктор політичних наук,
 академік Української академії політичних наук
 Ореховський В. О., доктор історичних
 наук
 Юрій М. Ф., доктор історичних наук, академік
 Національної Академії Наук України
 Чурюмов К. І. член-кореспондент Національної
 Академії Наук України, академік Нью-Йоркської
 Академії наук
 Жалко-Титаренко В. П., доктор медичних наук
 Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук
 Бадалов О. П., кандидат мистецтвознавства

Амурський Е. Е., кандидат педагогічних
 наук, академік МАБЕТ
 Антонович Є. А., кандидат педагогічних
 наук
 Биков О. М., кандидат юридичних наук
 Прищенко С. В., доктор наук у галузі
 дизайну
 Бикова Т. В., кандидат філологічних наук
 Денисюк С. Г., доктор політичних наук,
 Докаш О. Ю., кандидат політичних наук
 Коваль Л. М., кандидат економічних наук
 Безаров О. Т., кандидат історичних наук

7. *Oficijnyj veb-sajt Federal'nogho Aghentstva z navkolishnjogho seredovyshha Nimechchynu. - Elektronnyj resurs. - Rezhym dostupu: <http://www.umweltbundesamt.de>*
8. Caryk J. V., Ghorbanj, I. M., Ghmatyna, O. S. *Ekologhichnyj monitoryng dlja potreb zberezhennja biologhichnogho riznomanittja Shacjkogho nacional'nogho pryrodnogho parku / J. V. Caryk, I. M. Ghorbanj, O. S. Ghmatyna // Naukovyy visnyk Volynskogho nacional'nogho universytetu imeni Lesi Ukrajinjky. Biologhichni nauky. - Lucjk: 2009. - № 2. - S. 96-100.*

РОЗДІЛ VI. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

УДК: 316.37:130.122

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ДЕТЕРМІНАНТИ, ПРОБЛЕМИ

кандидат філософських наук, Мартинюк В. М.,
кандидат педагогічних наук, Ісаєнко Т. К.
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка,
Україна, Полтава

Наголошено на необхідності філософсько-соціологічної рефлексії ціннісних орієнтацій як феномена буття особистості й соціуму, розкрито особливості функціонування ціннісних орієнтацій у період трансформації суспільства. Обґрунтовано розгорнуту систему детермінант ціннісних орієнтацій особистості в умовах трансформаційних процесів. Проаналізовано соціокультурні та індивідуально-особистісні виміри ціннісних орієнтацій особистості на певних етапах існування суспільства та життєдіяльності соціуму.

Ключові слова: особистість, цінності, ціннісні орієнтації, процес формування, система детермінант, соціокультурні фактори, індивідуально-особистісні фактори.

кандидат философских наук, Мартинюк В. Н., кандидат педагогических наук, Исаенко Т. К. Ценностные ориентации личности в условиях трансформационных процессов: детерминанты, проблемы / Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка. Украина. Полтава

В статье отмечается необходимость философско-социологической рефлексии ценностных ориентаций как феномена бытия личности в социуме, раскрыты особенности функционирования ценностных ориентаций в период трансформации общества. Обоснована развернутая система детерминант ценных ориентаций личности в условиях трансформационных процессов.

Проанализированы социокультурные и индивидуально-личностные измерения ценностных ориентаций личности на определенных этапах существования общества и жизнедеятельности социума.

Ключевые слова: личность, ценности, ценностные ориентации, процесс формирования, система детерминант, социокультурные факторы, индивидуально-личностные факторы.

PhD of philosophical sciences, Martyniuk V. M., PhD of pedagogic sciences, Isaenko T. K. Values of a personality in the conditions of transformational processes: determiners, problems / Poltava national technical Yuri Kondratyuk University, Ukraine, Poltava

The necessity to reflect upon philosophical-sociological values, as a phenomenon of personality and society's existence, is emphasized in the article. The peculiarities of values' functioning in the period of society's transformation are uncovered. The detailed system of values' determiners of a personality in the conditions of transformational processes is substantiated. Sociocultural and individual-personal dimensions of a personality's values at certain stages of society's existence and its activity are analyzed.

Key words: personality, values, values, process of formation, system of determiners, sociocultural factors, individual-personal factors.

Вступ. Ціннісні орієнтації є досить актуальною проблемою для українського суспільства, яке переживає сьогодні складний і відповідальний етап своєї історії. Аналіз теоретико-методологічних проблем дослідження ціннісних орієнтацій особистості дозволив зробити висновок про активізацію в останні роки досліджень цінностей і ціннісних орієнтацій.

За думкою окремих дослідників, функціонування й розвиток ціннісних орієнтацій особистості є складним діалектично-суперечливим процесом, що відбувається в певних об'єктивних умовах, під якими розуміються всі обставини життя й діяльності суб'єктів ціннісних орієнтацій під впливом складних інституціональних, організаційних та групових факторів, як тих, що взаємодіють між собою, так і тих, що є відносно самостійними [1; 2].

Наведене розуміння процесу формування ціннісних орієнтацій особистості розкриває окремі аспекти проблеми, однак не дає цілісного її вирішення. Тому дослідження проблеми детермінант ціннісних орієнтацій особистості в умовах трансформаційних процесів вимагає з'ясування загальних підходів до проблеми детермінації процесу формування особистості.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях знайшли відображення два основних підходи до проблеми – рівнево-факторний (пов'язаний з розкриттям усієї сукупності факторів, що впливають на процес формування особистості, та з їх диференціацією за рівнями) і об'єктивно-суб'єктивний (пов'язаний з виділенням об'єктивних та суб'єктивних факторів процесу формування особистості).

Так, наприклад, Ефендієв О. Г. стверджує, що процес виховання

детермінований економічними, соціальними, політичними й духовними факторами, які у свою чергу та у своїй єдності утворюють три рівні детермінації: соціально-загальний, соціально-особливий та соціально-одичний рівень. За його думкою, фактори соціально-загального рівня детермінації процесу виховання виявляються в суспільстві, яке є соціальним макросередовищем особистості: це продуктивні сили та виробничі відносини суспільства; соціальна структура суспільства; потреби й інтереси класу, до якого належить особистість; політичні погляди, правові норми, моральні принципи, естетичні погляди; політичні партії, суспільні організації та державні установи. Особливої ролі вчений надає факторам соціально-особливого рівня детермінації процесу виховання, і визначаються як безпосередні чинники формування особистості: це трудова, громадсько-політична та сімейно-побутова сфери. Соціально-загальні та соціально-особливі фактори характеризуються як зовнішні по відношенню до особистості. Внутрішній фактор, який зумовлює специфічні риси поведінки та свідомості особистості, утворює соціально-одичний рівень [3, с. 48 – 58].

Позитивний в цілому, такий підхід, пов'язаний із прагненням не лише виділити економічні, соціальні, політичні та духовні фактори процесу формування особистості, а й здійснити їх диференціацію за певними рівнями, у той же час не позбавлений і певних недоліків. Головним із них є те, що вчений, виділяючи соціально-загальний, соціально-особливий та соціально-одичний рівні, відмовляється від проголошеної єдності зазначених факторів.

У дослідженнях факторів формування індивіда, що особливо важливе для дослідження детермінант ціннісних орієнтацій, знайшло відображення прагнення виділити об'єктивні й суб'єктивні фактори формування особистості в умовах сучасного українського суспільства.

Об'єктивний фактор формування особистості, її ціннісних орієнтацій традиційно розглядається як органічна єдність економічних, соціальних, політичних та духовних компонентів. Крім цього, окремі автори до об'єктивного фактора відносять і вплив засобів масової інформації.

До праць цього напрямку належать праці Ядова В. А., котрий визначаючи ціннісні орієнтації як цілі життєдіяльності та засоби їх досягнення, як найвищий рівень диспозиційної ієрархії, указує на їх детермінованість загальними соціальними умовами життя індивіда. Він припускає, що система ціннісних орієнтацій формується на основі вищих соціальних потреб особистості (потреби включення в певне соціальне середовище в широкому значенні як інтерналізація загальносоціальних, соціально-класових умов дійсності) і у відповідності до загальносоціальних умов, які надають можливість реалізації певних соціальних й індивідуальних цінностей [7].

Учений визнає, що немало проблем виникає при дослідженні факторів, які утворюють і змінюють диспозиційну систему, але визначальну роль він убачає в умовах діяльності, які наповнюють диспозиційні утворення різним за соціальним значенням “матеріалом”. Велике значення, що цілком правомірно,

він відводить індивідуально-психологічним особливостям суб'єкта діяльності (тип нервової діяльності), які суттєво детермінують механізм функціонування диспозиційної системи.

З таким підходом перекликаються позиції багатьох учених, зокрема Тельнова А. А., який, розглядаючи вплив об'єктивних факторів, вирішальну роль у формуванні ціннісних орієнтацій особистості відводить суспільній свідомості. За його думкою, суспільна свідомість через засвоєння діючої особою соціального досвіду виробляє в особистості готовність сприймати те чи інше явище певним чином. Тобто вчений визнає за суспільною свідомістю роль зовнішнього регулятора моральної поведінки людей, а розуміння й засвоєння особистістю моральних норм даного суспільства або певної соціальної спільноти, інтеріоризація їх, та відношення до цих норм виступають при цьому внутрішнім регулятором поведінки [6].

Погоджуючись з тим, що суспільній свідомості дійсно належить значна роль у процесі формування особистості, водночас необхідно зазначити, що система ціннісних орієнтацій особистості не є механічним відбитком, прямою проекцією існуючої в суспільній свідомості ієрархії цінностей. Структура і зміст ціннісних орієнтацій, по-перше, далеко не завжди повністю відтворює суспільні цінності, що детерміновано, насамперед, впливом індивідуальних особливостей особистості, реальних і референтних груп на відбір цінностей; по-друге, ознайомлення із світовими культурними стандартами та цінностями інших суспільних систем може спонукати формування таких ціннісних орієнтацій особистості, які не лише не відтворюватимуть домінуючу в суспільній свідомості систему цінностей, але й будуть прямо протилежні їй.

Оригінальна концепція формування особистості запропонована Ларцевим В. С., у якій обґрунтовано зумовленість формування особистості унікальністю взаємодії засадничих детермінант цього процесу – природи, суспільства та культури; розкрито співвідношення природних і соціальних детермінант формування особистості, здійснено їх розподіл на загальні, особливі та одичні; визначені об'єктивні й суб'єктивні чинники, що зумовлюють особливості цього процесу в Україні [4].

Серед загальних природних детермінант Ларцев В. С. виділяє дві великі групи: внутрішні й зовнішні. Перші пов'язуються зі структурою й механізмами функціонування людини як одного з видів біологічних істот на Землі. До зовнішньої групи віднесені космічні, біосферні і географо-ландшафтні. Вплив внутрішніх і зовнішніх природних детермінант на процес формування людини й особистості, за його думкою, найповніше втілюється у феномені психічної спадковості [4, с. 9].

Заслужує уваги й запропонований ученим підхід до соціальних детермінант формування людини. Якщо загальне в соціальних детермінантах – це структурно-функціональні елементи підсистем суспільства й культури, то особливим постають їхні історико-цивілізаційні й етнонаціональні модифікації. Одичне в соціальних детермінантах формування людини й особистості розглядається як таке, що обумовлене: унікальністю взаємодії

унаслідок яких кожним індивідуумом біологічних характеристик природи і психіки з природними умовами, суспільним і культурним простором дозволяють розвинути в епігенезі; особливостями заломлення соціальних факторів у персональних педагогічних впливах на дитину – родини, навколишнього оточення, дитячого садка, школи, засобів масової інформації, інших державних і громадських інституцій; унікальністю життєвого шляху кожної людини і, відповідно, неповторністю пов'язаних з кожною людиною індивідуального життя комбінацій природних, культурних і суспільних детермінант, об'єктивних і суб'єктивних факторів [4, с. 10].

Таким чином, можна констатувати, що хоча напрацьовані науковцями багатофакторний, об'єктивно-суб'єктивний, рівневий підходи та їх певне сполучення дозволяють з'ясувати окремі проблеми формування особистості, вони не дають можливості в цілісному вигляді уявити систему детермінант ціннісних орієнтацій індивіда.

По-перше, багатофакторний підхід до детермінант процесу формування ціннісних орієнтацій особистості не може обмежитися лише визначенням економічних, соціальних, політичних та духовних факторів. Можна погодитися з твердженням, що економічні, соціальні, політичні та духовні фактори є зовнішніми факторами формування особистості. Однак відносно того, що безпосередні специфічні риси поведінки та свідомості особистості визначаються самою особистістю [3, с. 57], цього зробити неможливо. Другу групу факторів формування ціннісних орієнтацій особистості, як і загального процесу формування особистості, складають індивідуально-особистісні фактори цього процесу, які ніяк не можуть бути зведеними до того, що визначається самою особистістю.

По-друге, запропонована диференціація економічних, соціальних, політичних і духовних факторів на соціально-загальний, соціально-особливий та соціально-одичинний рівні, виходячи з діалектики загального та особливого, орієнтує на пошук спільного на зазначених рівнях, тотожного та схожого на соціально-загальному та соціально-особливому рівні. Такий підхід може мати місце при аналізі процесу формування представників різних верств конкретних соціальних груп або спільнот. При аналізі ж процесу формування особистості, формування ціннісних орієнтацій певної соціальної групи або спільноти слід виходити зі специфіки детермінації цього процесу. Відповідно до цього диференціація економічних, соціальних, політичних та духовних факторів процесу формування ціннісних орієнтацій особистості повинна здійснюватися за метарівнем, мегарівнем, макрорівнем та мікрорівнем.

По-третє, аналіз з позицій діалектики об'єктивного й суб'єктивного є важливою складовою методологічного арсеналу дослідження економічних, соціальних і політичних процесів суспільної життєдіяльності. Водночас застосування цього підходу до процесів духовного життя, процесу формування ціннісних орієнтацій особистості й певних соціальних спільностей має певні обмеження. У даному випадку, виходячи із сутності суб'єктивного, слід зазначити, що за межами дослідження опиняються важливі аспекти,

пов'язані з біологічною природою людини та її психічним світом [5], і це не сприяє всебічному вирішенню проблеми. Тому дослідження детермінант ціннісних орієнтацій особистості повинно базуватися не на аналізі об'єктивних та суб'єктивних факторів, а на соціокультурних та індивідуально-особистісних вимірах.

Висновки. Відповідно до цього, можна стверджувати, що ціннісні орієнтації особистості є складною динамічною системою, яка зумовлена впливами різноманітних факторів, що детермінують її стан, динаміку та тенденції, визначають зміст, особливості функціонування та розвитку на певних історичних етапах існування суспільства та життєдіяльності соціуму.

Ціннісні орієнтації особистості детерміновані двома органічно взаємопов'язаними групами факторів: соціокультурними факторами (економічні, соціальні, політичні та духовні фактори, які, у залежності від рівня організації соціуму та впливу, диференційовані за мета-, мега-, макро- і мікрорівнями) та індивідуально-особистісними факторами.

Література:

1. Бадюл О. С. Трансформації ціннісних установок особистості в сучасному українському суспільстві. / О. С. Бадюл // *Перспективи*. – Науковий журнал, 3(43). – Одеса, 2010. – С. 7–122.
2. Вашкевич В. М. Соціалізація сучасної молоді і її життєві цінності: соціально-філософський аналіз / В. М. Вашкевич // *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. – К., 2008. – Випуск 12. – С. 234–241.
3. Эфендиев А. Г. Социальная природа и факторы воспитания / А. Г. Эфендиев // *Некоторые социологические проблемы*. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1983. – 123 с.
4. Ларцев В. С. Формування особистості: детермінанти, проблеми, перспективи (соціально-філософський аналіз: Автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03 / В. С. Ларцев – Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – 30 с.
5. Москаленко А. Т., Сержантов В. Ф. Личность как предмет философского познания. Философская теория личности и ее психологические и биологические основания. / А. Т. Москаленко, В. Ф. Сержантов – Новосибирск: Наука, 1984. – 319 с.
6. Тельнов А. А. Ориентации личности как предмет социологического исследования: Автореф. дис. ... канд. филос. наук: / А. А. Тельнов – МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 1970. – 13 с.
7. Ядов В. А., Здравомыслов А. Г. Интерпретация основных понятий и набросок процедур сбора первичных данных / В. А. Ядов, А. Г. Здравомыслов // *Личность и ее ценностные ориентации*. – М., 1969. – С. 26 – 45.

References:

1. Badyul O. S. Transformatsiyi tsinnisnykh ustanovok osobystosti v suchasnomu ukraïns'komu suspil'stvi. / O. S. Badyul // *Perspektyvy*. – *Naukovyy zhurnal*, 3(43). – Odessa, 2010. – S. 7–122.

2. *Vashkevych V. M. Sotsializatsiya suchasnoyi molodi i yiyi zhyttyevi tsinnosti: sotsial'no-filosofs'kyi analiz / V. M. Vashkevych // Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'. – K., 2008. – Vypusk 12. – S. 234–241.*
3. *Efendyev A. H. Sotsyal'naya pryroda y faktory vospytannya / A. H. Efendyev // Nekotorye sotsyolohycheskye problemy. – M.: Yzd-vo Moskovskoho un-ta, 1983. – 123 s.*
4. *Lartsev V. S. Formuvannya osobystosti: determinanty, problemy, perspektyvy (sotsial'no-filosofs'kyi analiz: Avtoref. dys ... d-ra filos. nauk: 09.00.03 / V. S. Lartsev – Instytut filosofiyi im. H. S. Skovorody NAN Ukrayiny. – Kyiv, 2003. – 30 s.*
5. *Moskalenko A. T., Serzhantov V. F. Lychnost' kak predmet fylosofskoho poznannya. Fylosofskaya teoriya lychnosti y ee psykolohycheskye y byolohycheskye osnovannya. / A. T. Moskalenko, V. F. Serzhantov – Novosybyrsk: Nauka, 1984. – 319 s.*
6. *Tel'nov A. A. Oryentatsyy lychnosti kak predmet sotsyolohycheskoho yssledovannya: Avtoref. dys. ... kand. fylos. nauk: / A. A. Tel'nov – MHU ym. M. V. Lomonosova. – M., 1970. – 13 s.*
7. *Yadov V. A., Zdravomyslov A. H. Ynterpretatsyya osnovnykh ponyaty y nabrosok protsedur sbora pervychnykh dannykh / V. A. Yadov, A. H. Zdravomyslov // Lychnost' y ee tsennostnye oryentatsyy. – M., 1969. – S. 26 – 45.*

УДК: 168.522: 003.01: 398.1: 292/299: 394.262.2

ВЕЛЕТІ І РАХМАНИ

кандидат мистецтвознавства, Федущак М. Л.

Івано-Франківський міський центр дитячої та юнацької творчості, Україна, Івано-Франківськ

На основі передань висвітлено і систематизовано особливості легендарних спільнот велетів і рахманів. Виявлено однокореневі зі словом «рахмани» слова в українській та арабських мовах, збереженість поняття «Рахманський Великдень» в деяких сучасних українських календарях. Гіпотетично інтерпретовано рахманів як: вірян, що сповідували монотеїзм; укладачів моральних норм; протонауковців; творців архаїчних українських артефактів, яких прийнято відносити до народного мистецтва.

Ключові слова: велети, «закон топора», культура шнурової кераміки (бойових сокир), рахмани, Рахманський Великдень, монотеїзм, рахманна людина, духовно-інтелектуальний провід, народна традиція, народне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, Федущак М. Л. Исполнены и рахманы / Ивано-Франковский городской центр детского и юношеского творчества Украины, Ивано-Франковск

На основе преданий освещены и систематизированы особенности легендарных сообществ исполинов и рахманов. Вывявлено однокоренные со словом «рахманы» слова в украинском и арабских языках, сохранность понятия «Рахманская Пасха» в некоторых современных украинских календарях. Гипотетически интерпретировано рахманов как: верующих, исповедовавших монотеизм; составителей моральных норм; протоученых; создателей архаичных украинских артефактов, которых принято относить к народному искусству.

Ключевые слова: исполины, «закон топора», культура шнуровой керамики (боевых топоров), рахманы, Рахманская Пасха, монотеизм, рахманский человек, духовно-интеллектуальные лидеры, народная традиция, народное искусство.

Candidate of Art Study, Fedushchak M. L. Giants and Rahmans / Ivano-Frankivsk City Centre of Young People Creative Activities, Ukraine, Ivano-Frankivsk

Typical peculiarities of legendary communities of giants and Rahmans are considered and systematized on basis of folk legends. It was revealed words cognate with the word "Rahman" in Ukrainian and Arabic languages and stated the survival of "Rahman Easter" concept in some modern Ukrainian calendars. Hypothetically Rahmans are interpreted as believers, authors of moral norms, protoscientists, creators of archaic Ukrainian artifacts that are usually referred to folk art.

Key words: giants, "axe Law", Corded Ware culture (of battle axes), Rahmans, Rahman Easter, monotheism, Rakhmanny person, spiritual and intellectual guidance, folk tradition, folk art.

Вступ. Некомфортно почуваючись у сьогоднішній, українці прагнуть наздогнати тих, хто розвивався у благополучніших умовах і водночас відчують ностальгію за історичним минулим. В ній прихований підсвідомий потяг до того часу, коли етнопредки (термін Ю. Боберського) були потужною спільнотою: ймовірно, від неї українці успадкували наповнену глибоким змістом традиційну культуру. Зацікавлені минулим ставлять запитання: хто створив ці артефакти? Матеріальні носії інформації мовчать, а у переданнях є згадки про велетів і рахманів.

Факти. Чи можна легенду вважати фактом? Археологи, перш ніж проводити розкопки, цікавляться переказами, збереженими місцевим населенням. Дуже часто ці розповіді підтверджуються матеріальними знахідками.

«Були ж того часу велетні на землі – були вони в полі, коли сівши і валили жито з дочками людськими, в ці ді розділи. То були великі велетні, як і тепер!» [Бут. 6, 4].

Про велетів, що винесли з Іерусалима величезні камені, згадує С. Віннічюк. Коли єврейські старці вийшли з Іерусалима, вони взяли з собою величезні камені, які вони назвали «камні величезні».